

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Я. О. Гусев, аспірант,

*ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку
України», м. Суми*

У статті проведено оцінку впливу іноземного капіталу на розвиток банківського ринку в умовах фінансової кризи та здійснено обґрунтування доцільності входження іноземних банків на вітчизняний ринок. Виконано перевірку даної гіпотези про неефективність діяльності банків з іноземним капіталом за критеріями широкого залучення інвестиційних ресурсів; застосування сучасних банківських технологій; розширення спектра та якості банківських послуг для споживачів.

Ключові слова: іноземний капітал, банківський ринок, банківська система, сукупні активи, режим доступу, злиття та поглинання.

ВСТУП

Сьогоднішні тенденції розвитку світової економіки базуються на процесах широкомасштабної трансформації банківського капіталу, призводять до формування нових типів монополістичних об'єднань у глобальному вимірі, змінюють структуру розміщення фінансових активів між власниками різної національної приналежності, визначають основні переваги від інтеграції закордонного банківського капіталу для одних груп країн та можливі ризики для інших.

Не оминають зазначені тенденції і банківську систему України. Сучасний етап розвитку вітчизняного кредитного ринку характеризується відчутним зростанням частки іноземного капіталу та укріпленням позицій на вітчизняному ринку закордонних фінансових груп. Підтвердженням цього є динаміка статистичних даних: так, за останній рік частка іноземного капіталу у статутному капіталі банківської системи України зросла з 35 до 40 %. Кількість іноземних банків зросла з 51 до 55, у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом - з 18 до 20 [1]. Законодавчим підґрунтям розвитку цього процесу в Україні стали прийняті у 2006 році зміни до Закону «Про банки, банківську діяльність», згідно з якими іноземним банкам було надане право відкривати свої філії на території України.

Л. Слобода [2] підкреслює, що подібні тенденції свідчать про поступову інтеграцію нашої держави у світову фінансову систему та вплив на її розвиток чинників глобалізації. Однак слід зазначити, що процеси глобалізації та міжнародної інтеграції відзначаються не лише об'єктивністю і незворотністю прояву, але й неоднозначністю і суперечливістю можливих наслідків. З одного боку, це можливість вільного руху фінансового капіталу, впровадження уніфікованих міжнародних принципів діяльності та інноваційних розробок, підвищення конкурентоспроможності фінансових установ, введення у діяльність сучасних технологій і бізнес-процесів. З іншого – посилення економічної і політичної взаємозалежності між країнами, захоплення чи втрата фінансових, товарних, фондових ринків, перетворення окремих країн на сировинні придатки, зростання розриву між багатством і бідністю, рівня спекуляції, системних ризиків. За цих умов особливо актуальним для України є дослідження впливу іноземного капіталу на функціонування вітчизняної банківської системи, створення економіко-правових умов для вітчизняних банків з метою підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішньому ринку.

Проблематика дослідження наслідків та особливостей регулятивного впливу на функціонування іноземного капіталу в масштабах української банківської системи стала об'єктом наукової зацікавленості та предметом тривалих дискусій як у теоретичній сфері, так у середовищі фінансистів-практиків.

Особливої уваги заслуговують дослідження В. Гейця, А. Єпіфанова, О. Сугоняко, М. Савлука, С. Козьменка, Ф. Шпиґа, О. Барановського, В. Міщенко, Т. Смовженко, О. Дзюблюка, Н. Шелудько. Комплексним підходом до визначення переваг, тенденцій, недоліків та механізмів протидії небезпекам збільшення наявності іноземного капіталу у банківській системі України відзначаються праці В. Гейця. Однозначно дотримується позиції захисту національних інтересів та обмеження зростання участі іноземного капіталу в українській банківській системі О. Сугоняко, мотивуючи це високим рівнем ризиків втрати фінансового та економічного суверенітету. Праці О. Барановського присвячені проблемам оцінки негативних наслідків відкриття філій іноземних банків в Україну. Аналізуючи сучасні тенденції залучення іноземного капіталу в банківську систему України, Т. Смовженко та О. Другов виокремлюють ризик «залежного розвитку» як один із найбільш вагомих та пропонують рекомендації щодо його мінімізації. Детальний аналіз зарубіжного досвіду країн Центральної та Східної Європи із оцінкою основних мотивів, позитивних моментів наявності іноземного капіталу у банківській системі країн-реципієнтів та уроків для України проведено у статті В. Міщенко [2].

Проведений аналіз публікацій свідчить, що питання зростання безпосереднього впливу іноземного капіталу на стан вітчизняної банківської системи набуло особливої актуальності в умовах впливу світової фінансової кризи та потребує подальших наукових досліджень.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є оцінка впливу іноземного капіталу на розвиток банківського ринку загалом та в умовах фінансової кризи зокрема, а також обґрунтування доцільності входження іноземних банків на вітчизняний ринок.

РЕЗУЛЬТАТИ

В. Геєць підкреслює, що визначальними мотивами входження іноземних фінансових установ на ринки східно- та центральноєвропейських країн були ринкові (експансія на нові регіони з метою досягнення вищого рівня прибутковості), а також регуляторні чинники [3]. Однак децто відрізняються від зазначених положень висновки західних дослідників, які свідчать про те, що вихід іноземних банків на ринки Східної Європи пояснювався здебільшого кон'юнктурним фактором внаслідок низької спроможності національної банківської системи та не підпадає під стандартні критерії інтернаціоналізації фінансово-кредитного сектору країни [4]. Крім того, серед можливих мотивів виходу банків з розвинених країн Європи до країн Східної Європи можна назвати ще регуляторні мотиви, тобто меншу врегульованість та ефективність банківського нагляду в цих країнах і відповідно більше можливостей для розвитку ефективних іноземних банків [5].

Вітчизняний ринок банківських послуг функціонально є менш розвиненим порівняно з ринками країн ЄС. Стимулювальним фактором також є переважання країн ЄС у загальній структурі залучених прямих інвестицій в Україну (рис. 1). Він демонструє дохідність на капітал (ROE), близьку до середнього показника по ЄС-25 [5].

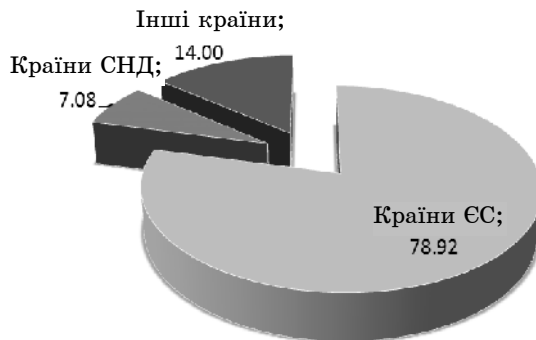

Рисунок 1 – Прямі іноземні інвестиції в Україну у 2010 році, % (складено на основі [6])

Існування мотиву інтернаціоналізації діяльності, коли услід за транснаціональними компаніями на ринок окремої країни виходять банки для обслуговування операцій цих структур (частка держав-членів ЄС у зовнішньоторговельному обороті з Україною у 2010 році становила трохи більше 30%).

Перевага діяльності фінустанов з іноземним капіталом під час кризи полягала в тому, що материнські структури мали змогу збільшувати капітал дочірніх банків у декілька разів. За допомогою цього банки не лише поповнили статутний капітал, а й отримали можливість пролонгувати отримані раніше кредитні лінії (табл. 1).

За оцінками експертів, банки з іноземним капіталом працюють в Україні більш ефективно, ніж банки виключно з місцевим капіталом [5]. Крім того, масовий прихід іноземних банків як у країни Східної Європи, так і в Україну полегшив доступ дочірніх банків до дешевших ресурсів материнських банків та міжнародного ринку капіталу. Банки з іноземним капіталом, основною стратегією яких була орієнтація на максимізацію прибутковості, виявились у привілейованому становищі порівняно з українськими аналогами, що намагались збільшити свою ринкову частку [7].

Враховуючи необхідність надходження іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему, що є неминучим явищем в зв'язку з глобалізаційними процесами, О. Дзюблюк виділяє можливі негативні моменти впливу іноземних інвестицій на банківську систему України [8]:

1) іноземні банки можуть бути менш схильними до здійснення кредитної діяльності у країні, що приймає;

2) наявність іноземних банків послаблює позиції ще недостатньо розвинутої банківської системи країни;

3) відкриття в Україні іноземних філій, діяльність яких буде регулюватися розміром капіталу материнського банку, поставить іноземні банківські установи в заздалегідь більш вигідне становище за неможливості з боку українських банків скласти їм адекватну конкуренцію (рівень монетизації в Україні (на кінець березня 2008 становив 44,1% від ВВП) [9] є значно нижчим від країн із розвинутою економікою, де цей показник наближається до розміру ВВП, або навіть перевищує його);

4) іноземні банки можуть проводити спекулятивну діяльність, не надаючи повний спектр якісних банківських послуг (після зниження ставок за ОВДП та зниження обсягів спекулятивних прибутків від цих операцій, такі банки (зокрема, «Кредит Свісс Фьорст Бостон Україна» та «Сосьєте Женераль Україна») згорнули свою діяльність на українському ринку банківських послуг [3, 10]);

5) зростання залежності економіки, зокрема ринку праці та бюджету, від ефективності роботи інвесторів та гіпотетично можливе зростання політичної залежності країни від країни походження іноземних інвестицій;

Таблиця 1 – Структура іноземних інвестицій в українські банки та поповнення статутного капіталу материнськими структурами упродовж 2008-2010 років [7]

Банк	Інвестор	Частка, %	Рік придбання	Обсяг, млн дол.	Поповнення статутного капіталу	Дата поповнення	
«Сведбанк» (раніше «ТАС-Комерцбанк»)	Swedbank	100			33 млн дол. (на умовах субординованого боргу строком на 5 років)	13.07.2009	
			Липень 2007	735	120 млн грн (від НБУ під заставу облігацій внутрішньої державної позики)		
					30 млн дол. (на умовах субординованого боргу строком на 10 років під процентну ставку «Libor+5%»)	15.12.2008	
«Райффайзен Банк Аваль» (раніше «Аваль»)	«Райффайзен Банк»	96	Серпень 2005	1028	75 млн дол.	30.10.2008	
					180 млн дол.	15.10.2008	
«Укрсоцбанк»	UniCredit Group	94	Січень 2008	2411	100 млн дол. від ЄБРР (на умовах субординованого боргу)	07.05.2009	
					200 млн дол.	28.04.2009	
«Форум»	Commerz-bank Auslands-banken Holding AG	60+1	Жовтень 2007		1,1 млрд грн (шляхом додаткової емісії)	02.07.2009	
					8,2 млрд євро (за рахунок використання коштів урядового фонду стабілізації фінансових ринків)	06.11.2008	
«ОТР Банк» (раніше «Райффайзен Банк Україна»)	ОТР Group (Угорщина)	100	Листопад 2006	830	800 млн грн (шляхом допемісії акцій за рахунок внесених коштів акціонера)	01.06.2009	
						50 млн дол. (субординований кредит строком на 7 років)	20.03.2009
						862 млн грн	10.11.2008
«Укрсиббанк»	BNP Paribas	Збільшення частки до 75,5	Червень 2009	360	1,275 млрд грн (за рахунок закритого розміщення простих іменних акцій)	30.04.2009	
		Частка 51	Квітень 2006				
«Індекс-Банк»	Credit-Agricole S.A. (Франція)	98	2006	263	-	-	
Erste Bank (раніше «Банк Престиж»)	Erste Bank-Gruppe (Австрія)	100	Травень 2007	104	62 млн дол. на умовах субординованого боргу до 26.09.2015	26.05.2009	
«Правекс-Банк»	Intesa Sanpaolo (Італія)	100	Лютий 2008	750	500 млн грн	03.11.2008	

6) можлива монополізація банківського ринку у зв'язку зі скороченням кількості вітчизняних банків через їх банкрутство, злиття або поглинання банками – лідерами менших банків у разі, якщо вітчизняні банки не піднімуть на вищий рівень якість своїх послуг в умовах зростання конкуренції;

7) низький контроль за прямими іноземними інвестиціями у вітчизняну економіку, що здійснюються через філії іноземних банків;

8) негативний вплив на фінансово-бюджетну систему через зменшення податкових надходжень, оскільки філії будуть спрямовувати прибуток за кордон;

9) зростання соціальної напруги в трудових колективах і суспільстві, спричиненої побоюваннями, що нові власники банків будуть проводити більш жорстку кадрову політику;

10) швидке зміцнення національної валюти, яке знижує конкурентоспроможність вітчизняних виробників на міжнародних ринках;

11) поява в країні гарячого короткострокового капіталу, для якого властиві підвищена мобільність і чутливість до змін на міжнародних фінансових ринках;

12) наявність різних «ринкових бульбашок», тобто тих сегментів ринку, де суттєвий приплив капіталу може сприяти їх перегріву, що характерно для країн із перехідною економікою;

13) зниження ефективності національної грошово-кредитної політики.

На думку Л. Я. Слободи, за сферою виникнення ризиків наявності іноземного капіталу слід виділяти такі [2]:

1. **Ринковий ризик** – це можливість захоплення вітчизняного банківського ринку іноземними банками, витіснення з ринку неконкурентоспроможних і недостатньо капіталізованих вітчизняних банківських структур, втрата контролю з боку внутрішніх інвесторів над національним фінансовим ринком, зміна структури ринку, залежність розвитку власного фінансового ринку від політики іноземних банків.

2. **Фінансовий ризик** – це імовірність фінансових втрат чи недоотримання прибутків вітчизняними банками внаслідок посилення концентрації іноземного банківського капіталу, встановлення контролю над фінансовими потоками країни, в яку інтегруються, зниження відсоткових та комісійних доходів вітчизняних банків, порушення ліквідності банківської системи країни-реципієнта. Слід зазначити, що фінансовий ризик зумовлює і втрати на рівні економіки країни та зменшення дохідної частини бюджету.

3. **Ризик концентрації** – це імовірність скорочення кількості вітчизняних банків та поява надпотужних фінансово-промислових груп, консорціумів, що контролюють значну частину активів банківської системи та концентрують значну частину фінансових потоків країни-реципієнта.

4. **Ризик конкуренції** проявляється у втраті позицій вітчизняних банків за наявності конкурентних переваг іноземних банків (капіталізації, інноваційності технологій, культурі і сервісі надання послуг). Внаслідок дії цього ризику розвинені держави мають змогу підвищувати конкурентоспроможність власних економічних систем за рахунок перерозподілу фінансових потоків на ринках країн-реципієнтів.

5. **Ризик довіри** – це імовірність втрати довіри вкладників та внутрішніх інвесторів до вітчизняної банківської системи, можливості держави регулювати діяльність іноземних банків. Процеси концентрації іноземного капіталу та реорганізації вітчизняної банківської системи в напрямі скорочення кількості банків чи зміни політики їх діяльності можуть призвести до кризової ситуації і посилення недовіри населення до банківської системи, масового відтоку депозитних вкладень.

6. **Функціональний ризик** – це загроза економічній безпеці країни через можливий неконтрольований відтік капіталу та фінансових ресурсів, порушення гармонійної роботи фінансово-кредитного механізму країни, негативних змін у господарському секторі країни.

7. **Структурний ризик** – це можливість фінансових втрат і послаблення конкурентних позицій внаслідок диспропорційної зміни організаційної структури банківського сектору, зростання частки іноземного капіталу у банківській системі, витіснення з ринку місцевих регіональних чи спеціалізованих банків, їх поглинання іноземними банками.

8. **Політичний ризик** – це імовірність посилення політичного впливу через контроль фінансових потоків, підтримки антидержавних бізнес-політичних груп, прийняття стратегічно важливих рішень на рівні окремих системоутворюючих банків, банківської системи країни, уряду внаслідок збільшення наявності іноземного капіталу в економіці та особистого впливу окремих зарубіжних інвесторів.

9. **Ризик втрати економічного суверенітету країни** – це ризик, зумовлений відкритістю системи для проникнення іноземних капіталів, некерованими процесами глобалізації і цілковитого захоплення національної банківської системи іноземним капіталом, контролем зовнішніми інвесторами обсягів, структури та напрямів розвитку господарського сектору країни-реципієнта.

Така класифікація обумовлена: середовищем, в якому здійснюють вплив ризикоутворювальні чинники; можливістю прояву наслідків ризиків на рівні втрати конкурентних позицій вітчизняними банками, частки ринку; фінансовими втратами, порушенням ліквідності та організаційної структури; негативними функціональними змінами у роботі банківської системи; концентрацією капіталу у банківському секторі на користь надпотужних банківських груп; втратою довіри вкладників, порушенням виконання соціальних функцій банківською системою, негативними політичними впливами [2].

ВИСНОВКИ

Таким чином, під час проведення оцінки доцільності зростання частки іноземного капіталу в національній банківській системі регулятору необхідно керуватися довгостроковими стратегічними пріоритетами, практична реалізація яких дозволить повною мірою забезпечити динамічне зростання і стабільність функціонування банківського ринку. Проведений аналіз виявив, що потрібно враховувати не лише кількісні критерії наявності іноземних фінустанов, а й також його структуру, якість, завдання та функції, які він безпосередньо виконує на макроекономічному рівні. Тому ключовими заходами у сфері управління ризиками зростання іноземного капіталу в банківській системі країни є створення відповідних нормативно-організаційних умов для вітчизняних банків, за яких вони отримують можливість ефективно конкурувати з іноземними фінустановами на внутрішньому ринку.

Проведений аналіз не виявив значних розбіжностей у стратегічних орієнтирах діяльності банків з іноземним та національним капіталом у контексті забезпечення економіки інвестиційними ресурсами. Більше того, було виявлено ширші можливості іноземних банків у впровадженні нових технологій, розширенні регіональної мережі, застосуванні сучасних інструментів просування та збуту банківських продуктів.

SUMMARY

This paper evaluated the impact of foreign capital on the banking market in the conditions of financial crisis and it was grounded the reason of foreign banks entering into the domestic market. The hypothesis regarding the inefficiency of activity of banks with foreign capital was

tested by the criteria of broad involvement of investment resources, using of modern banking technologies, expanding the range and quality of banking services to consumers.

Key words: *foreign capital, bank market, banking system, total assets, access mode, mergers and acquisitions.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Основні показники діяльності банків України [Текст] // Вісник НБУ. – 2011. – №3. – С. 44.
2. Слобода Л.Я. Класифікація ризиків зростання іноземного капіталу у банківській системі країни [Текст] / Л. Я. Слобода, Ю. В. Банах // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 1. – С.97-105.
3. Геєць В. Іноземний капітал у банківській системі України [Текст] / В. Геєць // Дзеркало тижня. – 2006. – № 26.
4. Green C.J. Are Foreign Banks in Central and Eastern Europe more Efficient than Domestic Banks? / Green C.J., Murinde V., and Nikolov I. // Paper presented at the 24th SUERF Colloquium in Stability and Efficiency of Financial Markets in Central and Eastern Europe, 2003.
5. Гольченко І.Е. Мотиви виходу іноземних банків на ринки країн Східної Європи та наслідки такої експансії для місцевих банків [Текст] / І.Е. Гольченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей X Всеукраїнської науково-практичної конференції (22-23 листопада 2007 р.): у 2 т.-2007.- Т.1.- С.162-163.
6. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у 2010 році. Експрес-випуск [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Правик Ю. Банківська система України в період фінансової кризи: впровадження антикризових заходів [Текст] / Ю. Правик // Банківська справа. – 2011. – № 1. – С. 76-89.
8. Дзюблюк О. Розвиток банківської системи в умовах інтеграції економіки України у світове господарство і лібералізації міжнародного руху капіталу [Електронний ресурс] / О. Дзюблюк, О. Прийдун // Світ фінансів. – 2008. – № 2. – С. 8-19. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum /Svfin/2008_2/15-008.pdf. – Заголовок з екрана.
9. Федірко В.В. Управління клієнтською базою в системі маркетингу відносин банку [Текст] : дис. ... канд. економ. наук : спец. 08. 00. 08. – Гроші, фінанси і кредит: захист 04.12.2009 / В.В. Федірко. - 2009. – 248 с.
10. Остапчук Я. Роль іноземного капіталу в банківській системі України [Текст] / Я. Остапчук // Финансовые риски. – 2007. – № 1. – С.41-47.

Надійшла до редакції 29 вересня 2011 р.